

Strategisen tutkimuksen neuvoston teemaluonnokset 2021-ohjelmille

Keskusteltaviksi julkisessa teemakuulemisessa to 28.5.2020.

Sisältö

I teemaluonnos: Väestörakenteen muutokset – syyt, seuraukset ja ratkaisut

II teemaluonnos: Elonkirjon köyhtymisen ympäristölliset ja yhteiskunnalliset yhteydet

III teemaluonnos: Pandemiat yhteiskunnallisena haasteena

Painopisteluonnos: Hyvinvointi

Huomioitavaa

Nyt esiteltävät vuoden 2021 strategisen tutkimuksen ohjelmia koskevat teema-aloitteet ja painopiste ovat toistaiseksi luonnoksia. Strategisen tutkimuksen neuvosto jatkaa niiden työstämistä julkisen kuulemisen 28.5. jälkeen kuulemisessa käytävät keskustelut huomioon ottaen. Neuvosto luovuttaa valmiit teema-aloitteet ja niitä koskevan läpileikkaavan painopisteen valtioneuvostolle kesäkuussa 2020.

I Teemaluonnos: Väestörakenteen muutokset – syyt, seuraukset ja ratkaisut

Teemassa etsitään tutkimuksen avulla ratkaisuja väestön ikärakenteen muutoksiin sopeutumiseksi ja yhteiskunnallisen toiminta- ja uudistumiskyvyn säilyttämiseksi. Suomen väestö ikääntyy, syntyvyys laskee ja työkäisten määrä vähenee. Syntyvyyden lasku ja väestön ikääntyminen haastavat kokonaisvaltaisesti yhteiskunnan institutionaalisia rakenteita aina työelämästä demokratiaan. Ne vaikuttavat perherakenteisiin, sosiaalisiin suhteisiin ja elämäntulon eri vaiheisiin, niin palveluiden tarpeeseen kuin tarjontaan sekä käytettävissä oleviin voimavaroihin. Eläke-, terveydenhuolto- ja sosiaalimenot kasvavat, verotulot vähenevät, huoltosuhde heikkenee. Miltä hyvinvointivaltiomme näyttää ikärakenteeltaan muuttuneessa, erilaisessa Suomessa?

Hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuden turvaamiseksi on oleellista tutkia, miten väestölliset muutokset muokkaavat suomalaista yhteiskuntaa ja miten muutoksiin voidaan sopeutua ja vaikuttaa. Etenkin syntyvyyden laskun osalta on relevanttia analysoida seurausten ohella myös ilmiön taustalla vaikuttavia syitä. Yksittäisissä tutkimus- ja vuorovaikutushankkeissa voidaan tarkastella väestön ikärakenteen muutosta kokonaisvaltaisesti tai syventyä johonkin rajatumpaan ilmiöön. Hankkeissa voidaan keskittyä monitieteisen ja vuorovaikutteisen tutkimuksen keinoin esimerkiksi syntyvyyden laskuun, työkäisten määrän vähenemiseen tai ikääntyvän väestön kasvuun. Tarkastelukulmaa voidaan rajata esimerkiksi hyvinvointivaltion palveluihin ja rahoituspohjaan, työelämään ja työn tulevaisuuteen, kansainväliseen ja maansisäiseen muuttoliikkeeseen tai vaikkapa perhesuhteisiin sekä näiden sukupuolittuneisiin vaikutuksiin. Väestöllisen huoltosuhteen heikkeneminen muuttaa hyvinvointi- ja hoivapalveluiden osalta sekä kysyntää että saatavuutta. Väestön ikääntymisen lisäksi sukupolvet muuttuvat. Jotta yhteiskunnalliset rakenteet ja toimintatavat vastaisivat paremmin nykytilannetta, on oleellista tutkia myös ikäryhmien sisäisiä muutoksia. Esimerkiksi aikaisempaa suurempi osa 65–80-vuotiaista on toimintakykyisiä ja varsin terveitäkin. Nyky-yhteiskunta kuitenkin tunnistaa tämän ryhmän lähinnä eläkeläisinä. Miten yhteiskunnan rakenteet ja työelämä voisivat olla avoimempia monisukupolviselle väestölle/työvoimalle ja eri ikäisten monipuoliselle osaamiselle? Miten vahvistaa hyviä väestösuhteita sekä ymmärrystä ja yhteistyötä eri elämänvaiheissa olevien välillä työelämästä yksityiselämään? Yhteiskehittäminen sidosryhmien kanssa sekä mahdollistaa uudenlaiset tutkimuskysymykset että edistää tarpeellisten toimenpiteiden toteuttamista.

II Teemaluonnos: Elonkirjon köyhtymisen ympäristölliset ja yhteiskunnalliset yhteydet

Teemassa keskitytään luonnon monimuotoisuuteen – elonkirjoo – hyvinvoinnin edellytyksenä ja etsitään tutkimuksen avulla ratkaisuja, miten elonkirjon köyhtyminen voidaan pysäyttää ja miten ekosysteemejä voidaan elvyttää. Yhteiskuntamme toimintakyky ja ympäristömme elinkelpoisuus rakentuvat luonnon monimuotoisuuden ja toimivien ekosysteemien varaan. Vaikka elonkirjoa itseään on tutkittu paljon sekä Suomessa että maailmalla ja toimenpiteisiin on ryhdytty, ei elonkirjon köyhtymistä ole kyetty pysäyttämään. Miten puuttua luonnon monimuotoisuuden köyhtymiskehitykseen? Millaisia ovat ihmistoimien vähemmän tunnetut vaikutukset elonkirjoo? Entä millaisia elonkirjon köyhtymisen ympäristölliset ja yhteiskunnalliset yhteydet?

Elonkirjon köyhtymisen pysäyttämiseen ja sen elvyttämiseen tarvittavien toimenpiteiden tunnistaminen ja niiden yhteiskunnallinen toimeenpano edellyttävät monitieteistä ja vuorovaikutteista tutkimusta. Yksittäisissä tutkimus- ja vuorovaikutushankkeissa voidaan keskittyä tarkemmin rajattuihin kysymyksiin. Hankkeissa voidaan esimerkiksi tarkastella, miten elonkirjon köyhtyminen vaikuttaa yhteiskuntamme instituutioihin, talouteen, terveyteen, kulttuuriin, elinkeinorakenteeseen, tuotantoketjuihin, aluepolitiikkaan ja maankäyttöön tai vaikka millaisia vaikutuksia köyhtymisellä on ihmisten fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. Ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyden välillä tasapainoiluun liittyy erilaisia valintoja. Miten mahdollistaa reilu siirtymä luonnon monimuotoisuuden kannalta kestävämpään yhteiskuntaan ja mikä ylipäänsä on poliittisesti mahdollista? Mitkä ovat suojelun toimeenpanon kannalta merkittävät hidasteet ja yhteiskunnalliset ristiriidat, ja miten ne ratkaistaan? Mitkä ovat markkinakannusteiden ja -sääntelyn näkökulmasta merkittävimmät haasteet? Yksilöillä ja paikallisyhteisöillä voi olla vahva kytkös luonnon monimuotoisuuteen ja siten vaadittavat toimenpiteet edellyttävät myös kulttuurin, yhteisöjen ja käytäntöjen tuntemusta. Yhteiskehittäminen sekä mahdollistaa uudenlaisia tutkimuskysymyksiä että edistää luonnon monimuotoisuuden suojelemista ja elvyttämistä. Luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen on globaali ongelma ja siten teemasta rahoitettava tutkimus asettuu myös globaaliin yhteyteen. Vaikka teemassa keskitytään erityisesti luonnon monimuotoisuuteen, on tutkimuksessa huomioitava mahdollisuuksien mukaan myös kestävä kehityksen toimenpiteiden yhteisvaikutus.

III Teemaluonnos: Pandemiat yhteiskunnallisena haasteena

Teemassa keskitytään pandemioiden aiheuttamiin kriiseihin ja niiden laajamittaisiin yhteiskunnallisiin vaikutuksiin. Pandemioiden aiheuttamien kriisien ennakointi ja taltuttaminen, yhteiskunnan toiminnan turvaaminen, toimenpiteitä koskeva päätöksenteko sekä kriisinjälkeinen uudelleenrakentaminen edellyttävät tutkimukseen perustuvia kokonaisvaltaisia ratkaisuja. Kuten COVID-19-koronaviruksen aiheuttama kriisi osoittaa, pandemioiden aiheuttamien uhkien torjunta ja terveydenhuollon kantokyvyn turvaaminen saattavat edellyttää paitsi lääketieteellisiä ja kansanterveydellisiä myös laajamittaisia yhteiskunnallisia toimenpiteitä ja rajoituksia. Toimenpiteet saattavat vaatia päätöksentekoa vajavaisen tiedon valossa ja kiperiä valintoja mahdollisesti jopa yhteismitattomien asioiden välillä. Seuraukset ovat kauaskantoisia muun muassa sosiaalisesti, terveydellisesti ja taloudellisesti niin yksilöille kuin koko yhteiskunnalle. Miten turvata suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa pandemioilta ja tukea kriisin jälkeistä palautumista?

Teemassa luodaan tutkimukseen perustuvia ratkaisuja ja monitieteistä asiantuntijuutta pandemioiden aiheuttamien yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemiseen edistämällä hyvinvointivaltion perustehtäviä, toimintavarmuutta ja kansalaisten turvallisuutta. Teeman tavoitteena on vahvistaa suomalaisen yhteiskunnan ennakointi- ja toimintakykyä pandemioiden aiheuttamissa kriiseissä. Yksittäisissä tutkimus- ja vuorovaikutushankkeissa voidaan keskittyä rajatumpaan ilmiöön. Tutkimuksessa voidaan paneutua pandemioiden aiheuttamiin yksilöllisiin ja yhteiskunnallisiin riskeihin, riskien ennakointiin ja ennaltaehkäisyyn, pandemioiden varautumiseen tai erilaisiin ratkaisutapoihin. Tarkastelun kohteena voi olla esimerkiksi valtion perustehtävien, toiminta- ja huoltovarmuuden ylläpito, terveydenhuoltojärjestelmän kantokyvyn turvaaminen, hyvinvointivaltion ylläpito, yksilönoikeuskysymykset, arvo- ja asenneilmapiirin muutokset, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutukset, ihmisten selviytymiskeinot elämänkulun eri vaiheissa tai vaikkapa turvallisuudentunteen ja yhteiskunnallisen luottamuksen edistäminen. Haasteiden ratkaisu kestävän kehityksen tavoitteiden mukaisesti vaatii sekä joustavuutta että palautumis- ja uusiutumiskykyä. Myös kysymys kansallisvaltion roolista osana globaalia järjestelmää nousee uuteen valoon. Vaikka teemassa keskitytään suomalaisen yhteiskuntaan, niin ongelmat ovat globaaleja ja niiden ratkaiseminen edellyttää myös kansallisvaltion rajat ylittävää näkökulmaa. Olennaisiksi nousevat lisäksi Suomen sisäisessä ja ulkoisessa turvallisuusympäristössä tapahtuvien muutosten analysointi ja ennakointi akuuttien kriisien käsittelemisen tueksi. Yhteiskehittäminen sidosryhmien kanssa sekä mahdollistaa erilaisia tapoja lähestyä haastetta että edistää tarpeellisten toimenpiteiden toteuttamista.

Painopisteluonnos: Hyvinvointi

Läpileikkaavana painopisteenä vuoden 2021 strategisen tutkimuksen ohjelmissa on hyvinvointi. Hyvinvointi on keskeinen osa hyvää elämää. Hyvinvointia voidaan tulkita laajasti esimerkiksi yksilöiden, yhteisöjen tai yhteiskunnan näkökulmasta, mutta myös eläinten tai vaikkapa elinympäristöjen hyvinvointina. Yksittäisessä tutkimus- ja vuorovaikutussuunnitelmassa hyvinvointia voidaan painottaa hankekokonaisuuteen sopivasta näkökulmasta. Miten hyvinvointi tulee ymmärtää hankkeen yhteydessä? Miten hyvinvointia voidaan ylläpitää ja edistää? Tavoitteena on sisällyttää hyvinvointinäkökulma tutkimus- ja vuorovaikutustoimintaan kautta linjan aina tavoitteiden asettamisesta alkaen.